

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

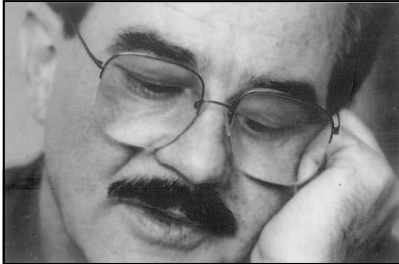
ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 21, ינואר 2008 שבת ה'תשס"ח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

הנריק גרינברג, "דיוקן עצמי מזיכרון"

מפגש יחודי עם הסופר היהודי-פולני-אמריקאי, הנריק גרינברג, יתקיים ביום רביעי ה-6 בפברואר, בשעה 18:00 בתיכון עירוני ה' בתל אביב, רח' בן יהודה 227. גרינברג נולד בוורשה ב-1936, ושרד את אימת השואה כשהוא מתחבא ב"ניירות אריים". לאחר המלחמה גר בלודג' ובוורשה, שם היה חבר בתאטרון היהודי הלאומי. בשנת 1967, בעת סיור של התאטרון בארה"ב, החליט לערוק ונשאר בארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות. הנריק גרינברג הוא סופר פורה מאד הכותב רומנים, סיפורים קצרים, שירה, מחזות ודרמות.

עיריית קרקוב מציינת 65 שנה לחיסול הגטו

העיר, חברי סגל דיפלומטי, עתונאים ונציגי יהודי קרקוב מישראל ומארה"ב.

בנוסף יתקיים מצעד זיכרון שנתי, הנערך מדי שנה מזה יותר מעשור. השנה יתקיים המצעד ביום א' ה-16 במרץ 2008 בשעה 12:00 (יוצאים מכיכר גיבורי הגטו וצועדים עד לאנדרטה בפלשוב). במוצאי שבת ה-15 במרץ 2008 יערך קונצרט חגיגי בבית הכנסת "הטמפל" שברחוב מיודובה 24 בקו' ימיני, עם 70 חברי מקהלות מישראל, בניצוחו של הישראלי יליד קרקוב, יעקב הולנדר.

נוכחותנו השנה חשובה באופן מיוחד. אנו פונים וקוראים לבני הדור הראשון, השני והשלישי להשתתף באירועים לציון 65 שנה לחיסול הגטו היהודי בקרקוב ו-60 שנה להקמתה של מדינת ישראל. לפרטים נוספים נא לפנות למערכת.

מועצת עיריית קרקוב תקיים השנה, לראשונה, מפגש מיוחד לציון 65 שנה לחיסול הגטו היהודי בעיר שהתרחש ב-13-14 במרץ 1943.

על פי המתוכנן יזמן ראש העיר של קרקוב, פרופ' יאצק מייחרובסקי, בשעות לפני הצהריים של יום ב' ה-17 במרץ 2008, ישיבת זכרון מיוחדת של חברי מועצת העיר. בשעות אחר הצהריים יתקיים ביקור בבית החרושת "אמליה" ברחוב ליפובה 4, במקום בו החליטה מועצת העיר להקים את מוזיאון הזיכרון העירוני החדש. בערב יתקיים קונצרט חגיגי ב-Palac Sztuki שברחוב Pl. Szczepańskim, וכן סיור בתערוכה על פועלו של אוסקר שינדלר להצלת יהודים מקרקוב. התערוכה היא פרי יוזמתו וכישרונו של פרופ' א. סקוטניצקי.

המשתתפים באירועים יהיו חברי מועצת

שיחזור פנים בית הכנסת אייזיק

כדי ללמוד כיצד היה נראה המקום בעבר.

בנוסף, מי שיש בספרייתו ספרים באחת משלוש השפות, בנושא יהדות, הלכה, היסטוריה יהודית וכיו"ב, ומוכן לתרום אותם לספריה, יבוא על הברכה והתודה.

מסחר בחזית בית הכנסת אייזיק, תמונה מתחילת המאה ה-20

לאחרונה החל הרב אליעזר גור אריה, נציג חב"ד בקרקוב, בפעולה חשובה וברוכה בקהילה היהודית בעיר. בין היתר נפתחה חנות מזון כשר במקום שהיה בית הכנסת אייזיק, ובקרב יפתחו שם מסעדה כשרה, ספריה ציבורית יהודית (בעברית, פולנית ואנגלית) וחדרי לימוד ליהודים מבוגרים, צעירים ונוער.

הרב גור אריה מבקש להחזיר עטרה ליושנה ולשחזר מעט מהעבר המפואר של בית הכנסת. לצורך זה אנחנו פונים בבקשה אל כל מי שהתפלל בנעוריו במקום וזוכר פרט הקשור לעיצוב הפנים של בית הכנסת, כגון עיטורים וכיתובים על הקירות, הריהוט, כלי הקודש וארון הקודש או כל מידע נוסף, לעדכן אותנו בכך בהקדם האפשרי.

אם בידי מי מכם השתמרה תמונה של בית הכנסת אייזיק מהימים שלפני המלחמה נודה על סריקתה

מי יודע?

בשנים שלאחר המלחמה פעל בקרקוב בית ספר עממי "תרבות", אשר שכן כנראה ברחוב קרקובסקה. אחדים מהתלמידים בילו את שעות אחה"צ במעין פנימיה, שהיתה בקרבת מקום, כנראה מול הויסלה. האם מישהו יודע את כתובת בית הספר ואת כתובת הפנימיה? פרטים נא למסור למערכת, עבור עדנה ישראל (אופנהיים).

קרולה הוטמן, בת מרדכי זאב לבית שכטר מקרקוב, ושני בניה התאומים לילי ונדיה, היו בעת המלחמה בנבי-טרג. עקבותיהם נעלמו וגורלם לא ידוע. כל היודע דבר עליהם מתבקש לפנות למערכת או אל האח/הדוד, יצחק בן זאב טלפון 052-8707027.

יעקב לאור מבקש מידע על גורלה של משפחת אביו, דוד שיין מקרקוב. לפני המלחמה נישא דוד שיין לדולה מבית ראוך, ובנם לודביק נולד בדצמבר 1937. שני האחרונים נשלחו, ככל הנראה, לבלז'.

האם מישהו יודע מה עלה בגורלם? מידע אפשר לשלוח למערכת או ליעקב לאור בדוא"ל

lond@internet-zahav.net

שנים היתה ברשותי תמונה מבית היתומים בקרקוב משנת 1945 או 1946, אך דחיתי והדחקתי כל ניסיון למצוא קשר כלשהו לעברי זה. לאחרונה פניתי אליכם, ובגליון מדצמבר 2007 פורסמה התמונה וסיפורי בעקבות הפרסום קיבלתי מספר שיחות טלפון ואלה אישרו בוודאות את כתובתו של בית היתומים שבו למדתי, ברחוב מיודובה 26, ובו שמשה אמי כמדריכה. תודה על הנכונות לעזור ולסייע,

מרת מאיר

יום הזיכרון הבינלאומי לשואה

ביום ראשון ה-29 בינואר 2007 יציין העולם כולו את יום הזיכרון הבינלאומי לשואה. תאריך זה נבחר, על פי החלטתה בפה אחד של האו"ם מלפני שנתיים, משום היותו היום שבו שוחרר מחנה ההשמדה אושוויץ על ידי הצבא האדום.

הציירת **גניה מנור**, ניצולת שואה ילידת קרקוב, הנציחה בציורה "התחנה האחרונה - אושוויץ 1944" את הטרנספורט של 300 הנשים היהודיות ממחנה פלשוב שהיו ב"רשימת שינדלר". באוקטובר 1944, בדרך למחנה העבודה ברינליץ הן מצאו עצמן במחנה ההשמדה אושוויץ. הן ניצלו מגורלן הצפוי באושוויץ הודות למאמציו של שינדלר שדאג להעבירן למחנה בסודטים, משם זכו להשתחרר 8 חודשים מאוחר יותר.

חברת יתומים בקרקוב

במחצית המאה ה-19 התארגנה, על ידי ארגון נשים יהודיות בקרקוב, חברת יתומים יהודים. בתחילה שכנו היתומים בשני אולמות בכיכר Bawół, אחר כך עברו לבנין ברחוב אסתר, עד שבשנת 1872 עברו 50 היתומים שהתחנכו במוסד לבנין בן שתי קומות ברחוב דיטלה 64.

אחרי מלחמת העולם הראשונה נבחרו לעמוד בראש המוסד הגב' רוזה רוק וד"ר רפאל לנדאו. כאות הוקרה על פעילותם המסורה של רוק ובעלה לפיתוחו של המוסד הוסב שמו, לאחר מותה, ל"חברת יתומים יהודים ע"ש רוזה רוק". בסיועם של יהודים קרקובאים שהגירו לחו"ל התאפשרה הרחבת המוסד והגדלת מספר היתומים החוסים במקום ל-100. הילדים שהו במוסד עד גיל 14, למדו לימודים כלליים בבתי הספר הציבוריים וזכו להשכלות בנושאים יהודיים בשעות אחה"צ ממורים יהודים שלימדו בבקרים ב"חדר". תלמידים מוכשרים קבלו שעורי העשרה של מוזיקה ושפות זרות. לרשות התלמידים עמד גם אולם התעמלות מצויד כהלכה. ב-1932 נתתח "בורסה" לבנות, שכללה לימודי מקצוע ושהות במסגרת זו עד גיל 18.

בין שתי מלחמות העולם בנין המוסד שבדיטלה 64 הכיל 10 חדרי שינה גדולים, שני חדרי אוכל, 4 חדרי כיתות לימוד, אולם ספורט, מתפרה, 9 חדרי מגורים לצוות המחנכים ומספר חדרי שרות ומחסנים. לפני המלחמה ניהל את המוסד ד"ר רפאל לנדאו, סגנו היה דוד קורצמן, והיו"ר היתה גב' אנה פירשטיין.

התחנה הסופית - אושוויץ 1944

שנלקחו מהיהודים עוד טרם הקמת הגטו. בקומת הכניסה של הבנין שכנו המטבח, חדר האוכל ומגורי הצוות, והקומה הראשונה והשניה שימשו כחדרי שינה ל-175 הילדים שחשו במוסד. בספטמבר 1942 הועבר המוסד, על פי הוראתו של ראש היודראט שמחה שפירא, לרחוב יוזפינסקה 41. לכאן הועברו גם ילדי ה"בורסה" ששכנה עד כה בבנין ברחוב יוזפינסקה 35. 230 יתומים, ביניהם כאלה שהגיעו מחוץ לקרקוב, הצטופפו במקום הצר והטחוב, וכולם סבלו ממחסור הולך וגובר במזון ומתנאי התברואה הירודים.

זה היה המצב עד 28 באוקטובר 1942, היום בו כל יושבי ודיירי בית היתומים, כשהם מלווים במנהלת המסורה הגב' אנה פירשטיין ובעלה, נשלחו אל המשרפות בבלז'ץ.

80 שנה התקיים המוסד בקרקוב. אלפי ילדים יהודים יתומים חסו והתחנכו בו במהלך שנות פעילותו. הצורר הגרמני שם קץ למפעל המפואר הזה.

עם כניסת הגרמנים עזבו חלק מהצוות ומהחניכים את העיר, אך תוך זמן קצר שבו רובם והמקום חזר לתפקד. במחצית ספטמבר 1939 נבחרה הנהלה חדשה שכללה, בין היתר, את ד"ר אלכסנדר ביברשטיין, מארק ביברשטיין (יו"ר), דוד קורצמן, מקפלד, נחום מונדרר, המהנדס מורגנבסר, רפאל מורגנבסר, אוהרנשיין, הרוקח לאון סלפטר, אוטליה שנקר, דוד שמלקס וגב' שטרנברג. יהודי קרקוב תמכו כספית במוסד, שעכשיו התחנכו בו 200 יתומים בני 5 עד 17.

כשעל פי הצו הגרמני נסגרו כל מוסדות החינוך היהודים, התארגנו לימודים בבית היתומים בהנחייתם של מורים שנאלצו לעזוב את משרותיהם הקודמות. מספר דירות בבנין, שפנו מדיירים בתחילת המלחמה, שימשו אף הם את בית היתומים. עד סוף 1942 נוהל במקום מטבח עם אוכל יהודי, נחגגו החגים היהודים והועלו הצגות חובבים.

הקמת הגטו הביאה לחיסול בית היתומים. מבית רחב ידיים ומואר נאלץ המוסד, בסוף מאי 1941, לעבור לבנין צר מידות, ששטחו היה רק כ-25% משטח הבנין הקודם, ברחוב Krakusa מס' 8. הקשיים הכלכליים באחזקת המקום גברו, והיה קושי להשיג מזון בסיסי וציוד הכרחי. במשך למעלה משנה, עד האקציה של יוני 1942, שכן בית היתומים ברחוב קרקוסה, ואז, עם צמצום שטחו של הגטו והוצאת הבנין מחוץ לשטח הגטו, נאלץ המוסד לעבור, תוך שלושה ימים, ולהחדש בשתי קומותיו של הבנין ברחוב יוזפינסקה 31, בנין ששימש עד אז כמחסן רהיטים

פעולת "ציגנריה", יחודה וחשיבותה

בחנוכה האחרון נערך בקיבוץ לוחמי הגטאות טקס לציון 65 שנה לפעולות המרי של תנועות הנוער היהודי בקרקוב. ד"ר יעל פלד הרכיבה בהרצאתה על הפעולה של ליל ה-22 לדצמבר 1942:

"ציגנריה" ברחוב שפיטלנה שבמרכז העיר קרקוב, בירת הגנרל גוברנמנט דאז, היה בית קפה אקסלוסיבי, אשר שימש כמקום בילוי לאנשי הצבא הגרמנים, בעיקר קצינים. העיתוי שנבחר היה סמוך לערב חג המולד, עת שקרקוב המתה אנשי צבא רבים שהגיעו לחופשה בעיר. הם באו לחגוג ולרכוש מתנות כדי לשלחן לבני משפחותיהם. היתה זו תקופת השיא בעוצמת גרמניה הנאצית. לאחר שתי אקציות גדולות בגטו קרקוב, רגשות קשים ושאפויות נקם גאו בקרב הציבור היהודי.

שליטה של הגנרל גוברנמנט הנס פרנק, שמושבו היה כמובן בבירה, וחבר מרעיו, לא העלו על דעתם שמישהו יעז להרים ראש נגדם. לאחר כישלונן של פעולות הלוחמים היהודים ביער, כותבת על כך

ושלישית - הראשוניות. אנטק צוקרמן, אשר התנגד לפעולה מחוץ לגטו מחשש שהלוחמים יהרגו כולם ולא יוכלו לבצע מרד בין חומות הגטו בבוא שעת חיסולו (הוא לא הבין כי בגטו קרקוב לא היו תנאים מינימליים למרד), אמר בכנס בבית לוחמי הגטאות "במלאת 8 שנים לפעולת ציגנריה בקרקוב" (1950):

"הארגון הלוחם בקרקוב היה הראשון אשר הרים את נס ההתנגדות נגד משמידו. קרקוב היתה לא רק התחלה של התנגדות רצינית בשביל היהודים. הפולנים רשמו אותה לזכותם והתגאו בה, והלוא אנו המחתרת אשר התנגדה ברימונים ונשק קצר טווח על האויב והלמה בו מהלומה קשה. היו אלה חברי הארגון היהודי החלוצי. קרקוב היתה הראשונה במלחמה וזו זכותה. מפקדיה - ליבסקינד, לאבאן ודרנגו הראו לנו את הדרך להצלת כבודנו, ואם אנו חיים היום לא רק במועקת לב, אלא גם בראש מורם, הרי להם אנו חייבים את ההרגשה הזאת."

יוסטינה ביומנה: "יש לזעזע את ביטחונם העצמי ויהירותם, יש להוכיחם כי שלטונם - שלטון חיות פרא - איננו שפוך על המונים משותקי אימה. יש להוכיח להם כי העם הנרמס התעורר, כי נשא את סבלו בדומיה רק עד בוא מועד."

העיתוי שנבחר לא היה אקראי. המבצע כלל פגיעה במספר רב של מטרות, אך העיקרית שבהם היתה הפגיעה ב"ציגנריה" משום הפונקציה שמילא המקום בחיי האליטה הנאצית, ועל כן היתה היעד העיקרי. המטרה בוצעה. מספר הקרבנות היה לא קטן. עד מאי 1943 - לאחר חיסול הגטו - פורסם האירוע רק ב-Krakauer Zeitung, שכן הגרמנים חששו שמשיודע ברבים דבר הצלחת הפעולה, ידורבנו גם הפולנים לפעולה.

שלושה דברים ייחדו את הפעולה. ראשית: המקום, בירת הגנרל גוברנמנט; שנית: העיתוי - הן מבחינת המועד בלוח השנה והן מבחינת עוצמתו של הרייד;

חנוכה בחצר ה"טמפל"

תמונה של כיתת תלמידים בבית הספר היהודי שהוקם אחרי המלחמה בחצר בית הכנסת ה"טמפל". התמונה צולמה בחנוכה, ראו את הנרות שבידי חלק מהתלמידים, בשנת 1955 או 1956. בין התלמידים זוהו: גריפל, דנטל, ברנדיס, גולדפינגר, רינק, שקלש וישראל גולדברג. מי שיכול לזהות את התלמידים בתמונה מתבקש לכתוב לנו.

מרדכי ברטיג או גבירטיג?

בגליון מס' 20 של "גוביני קרקובסקיה" מעורר יוסף קדרון שאלה בדבר שם משפחתו הנכון של המשורר מרדכי גבירטיג, ההיה זה Bertig או Gebirtig?

את התשובה אפשר למצוא בספר Żydowski Brat. Gawęda o życiu i twórczości Mordechaja Gebirtiga. Krakow, 2000 ז"ל. גרוס היה מראשוני חברי ופעילי ארגון יוצאי קרקוב בישראל. הספר תורגם לעברית על ידי הח"מ ויעקב, בנו של המחבר, מטפל בעריכתו הסופית ובהכנתו להוצאה לאור.

מרדכי גבירטיג

בספר נכלל פרק המוקדש למשפחתו של המשורר, ובו מחקר מקיף ותמציתי הקשור בשם המשפחה, כפי שהוא מופיע בספרי רישום האוכלוסין העירוניים של קרקוב.

והרי תמצית הדברים: דרום פולין, הידוע בשם גליציה, היה במשך המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, עד תום מלחמת העולם הראשונה (נובמבר 1918) חלק מהקיסרות האוסטרו-הונגרית. אי לכך, ספרי רישום האוכלוסין התנהלו בלשון הגרמנית, שחייבה את שמותיהם הפרטיים והמשפחתיים של הנרשמים.

בספר הרישום העירוני של קרקוב נרשם אביו של מרדכי, יצחק Izaak בנו של לייבל ברטיג Leibel Bärtig (הגוי האות ä כהגיגה של האות e, הסוגל בעברית), יליד 1834. במניין האוכלוסין שנעשה בקרקוב בשנת 1921, לאחר הקמת מדינת פולין, רשום מרדכי בשם Markus Bertig יליד 1877. מרדכי אכן שינה את שם משפחתו ל-גבירטיג (אך לא נמצאה תעודה המעידה על כך), וחתם בגרמנית Gebürtig שמקורו בשם העצם Geburt, שפרושו - לידה. בציבור היהודי הוא התפרסם, כמובן, בשם מרדכי גבירטיג.

אריה בראונר

"הזכרונות, צריך מישוהו שישא אותם..."

השתלמות בנושא התמודדות החברה הישראלית עם זיכרון השואה והעבר היהודי באירופה תתקיים בבית התפוצות בימי שני, בשעות 15:16-19:45 החל מה-18.2.2008 ובמשך 13 מפגשים.

בין הנושאים אשר ילונו: "הניצולים כמעצבי זהות לאומית מ-1945 עד 1967" על ידי פרופ' חנה יבלונקה; דפוס פרגמנטציה של זכר השואה בחברה הישראלית - פרופ' משה צוקרמן; משפט איכמן במבט של היום - שופט בית המשפט העליון (בדימוס) גבריאל בך ועוד.

החל מה-19 בפברואר בשעות לפני הצהריים, תחל במקום סדרת בת 6 מפגשים "נופים ירוקים". בסדרה מראות מהעיריה בספרות ובקולנוע, ויוקרנו במסגרתה סרטים תיעודיים נדירים, סרטים מעולם הקולנוע היידי וסרטים ישראלים מאוספי המוזיאון.

לפרטים והרשמה יש לפנות לגב' רבקה אדרת טל' 03-7457908.

קצרים

"הנשים היהודיות במחנה הריכוז רוונסבריק" - ד"ר רושל ג. סיידל פרסמה, בהוצאת בית לוחמי הגטאות, ספר מרתק על הנשים היהודיות במחנה הריכוז רוונסבריק, בתרגום לעברית. ד"ר סיידל מתמקדת במחקרה בפרק בהיסטוריה של השואה שהוצע עד כה, ומביאה את סיפורן של כעשרים אלף נשים יהודיות ששהו במחנה במשך שש שנות הפעלתו, ביניהן אסירות שהגיעו מפלשוב לאושוויץ, ומשם בצעדות המוות לרוונסבריק, בינואר 1945. את הספר ניתן לרכוש בהוצאת בית לוחמי הגטאות וביד ושם.

"קרן ברוכיון" בקרקוב

הקרן עוסקת בתעוד השפה האידית והתרבות היהודית בפולין שלפני המלחמה, ומבוססת על עבודתם של מתנדבים. ב-14 לפברואר יגיעו מספר מתנדבים לארץ, לכשבועיים, במטרה לראיין את בני הדור הראשון המוכנים לספר על חייהם לפני ואחרי המלחמה. נא לפנות למערכת או ישירות לגב' בלנקה גורצקה טל' 48-608-499058 דוא"ל bgorecka1@tlen.pl

פרס "מנורת דיאלוג"

פרופ' ולדיסלב ברטובסקי הוא הזוכה השנה בפרס "מנורת דיאלוג" המוענק זו השנה השנייה על ידי הארגון COEXIST מפוזנן. ברטובסקי מקבל את מנורת שמונת הקנים, עשויה ברונזה וכסף, בגין "קירוב בין אנשים, תרבויות, דתות ולאומים". הפרס מוענק במסגרת שבוע "ימי יהדות" המתקיים בפוזנן החודש.

למעלה ממיליון ומאתיים אלף איש ביקרו במהלך 2007 במוזיאון של אושוויץ-בירקנאו, לעומת כחצי מיליון איש שביקרו במקום בשנת 2001. מרבית המבקרים הם פולנים, בעיקר תלמידים, ובין התיירים מספר המבקרים הגדול ביותר הוא מבריטניה, ארה"ב וגרמניה.

דמי חבר

שנת כספים חדשה החלה, ואנו פונים בבקשה כי תקדימו ותשלמו את דמי החבר השנתיים.

המחאה בסך 120 ש"ח יש לשלוח לארגון יוצאי קרקוב, ת.ד. 17209, תל אביב 69051.

כל תרומה נוספת תתקבל בברכה.

ארגון יוצאי קרקוב בישראל

משתתף באבלו הכבד של

תדאוש יעקובוביץ

יו"ר הקהילה היהודית בקרקוב במות

אמו ז"ל

נסיעה לפולין

אף פעם לא חשבתי על עצמי כדור שלישי לשואה. סבתא שלי לא היתה בשואה. אבל בעלי אומר לי, "מדהים כמה השואה חשובה בחיים שלך, ובחיים שלי בכלל לא." אביו מספר, כמעט בגאווה, איך ריכזו את כל יהודי פלובדיץ בכיכר והעמידו אותם יום שלם, בהכנה לטרנספורט שייקח אותם למחנות - אבל אז התערב מלך בולגריה, שערך משא ומתן עם הנאצים, והצליח לקנות את חייו יהודיו. בסוף היום שלחו את כולם הביתה. זה היה יום השואה שלו. בשביל הבולגרים הנאצים זה כלום לעומת הקומוניסטים. עד היום יש למשפחת בעלי קשרים ועסקים בסופיה - כמעט לא עובר חודש שאביו או אחיו לא נוסעים לבולגריה. אני בפולין מעולם לא הייתי. גם אמא שלי לא.

אני נוסעת לפולין. האם השואה חשובה בחיים שלי? חשבתי שלא. אבל כשהצלחתי סוף סוף (אחרי כמה נסיונות שווא מתסכלים) להיכנס למאגר דפי העד של יד ושם, שקעתי כל כך עד שכמעט טבעתי שם. שמות, שמות, שמות. ומאחורי כל שם, סיפור חיים. דודים שלי, סבים שלי. כל חשיפה העלתה שאלות חדשות, והאינטרנט היה כחרב פיפיות. היה נדמה לי שמצאתי בת דודה שלא ידעתי על דבר קיומה: בת של אחות של אמא של סבתא, אולי, שמסרה דפי עד לפני שנים ספורות. חיפוש באינטרנט העלה שהיא חיה בקנדה, שעוד בילדותה התנצרה (בבית הנוצרי שהצילו אותה) וכבר כתבתי מכתב ועמדתי לשלוח לה - אבל חיפוש נוסף באינטרנט חשף שהיא מתה לפני שנתיים, ולא הותירה ילדים. מבוי סתום.

מסבתא קיבלתי רק קטעי סיפורים, הצצות חטופות, ומה ששכחתי נשכח ואיננו, ואין את מי לשאול. לסבתא היו שני אחים שניצלו, אך הם עברו לגור באמריקה, לא ראיתי אותם לעיתים קרובות בילדותי, ובינתיים גם הם כבר אינם. ילדיהם ונכדיהם יודעים, כמוני, רק שברי סיפורים, והסיפורים אינם מסתדרים לתמונה מלאה, לפעמים פשוט אינם מסתדרים. היתה לסבתא אחות, גדולה ממנה ב-15 שנה, והאחות היתה נשואה, והיו לה שלושה ילדים. תמונה של הילדים נשמרה, אבל את שמותיהם לא ידעתי. כששאלתי את סבתא, היא טענה ששכחה את השמות. אבל כשמילאה את דפי העד ב-1975 ו-1976, היא עוד זכרה, המאגר של יד ושם שימר את הזיכרון: לבעל קראו דוד לנדאו, ולילדים שרה, הנרי (חיים צבי) ופרץ. כל חיפוש במאגר מעלה מידע חדש, ועימו שאלות חדשות: מדוע מילאה סבתא את דפי העד בתאריכים שונים? ולמה המתנה עד שנות השבעים לפני שמילאה אותם?

המאגר מלא תעלומות, מלא סודות. היה לסבא אח. במקרה שמעתי עליו לראשונה לפני שנתיים - לפני כן איש לא חשב לספר לי על אדם שלא הכיר, שמת מזמן. אמא זכרה במעומעם שמת בילדותו, בשריפה - אני יודעת שזה לא נכון, כי את הסיפור הזה שמעתי במי אזורי מפי הדודה הזקנה: אחות היתה שמה, בתאונה עם נפט, שנים לפני שסבא נולד. דודתי, אחותה של אמי, ידעה לספר שהאח של סבא היה אדם מבוגר בפרוץ המלחמה, וסבורה שיש סוד נוראי שקשור בהסגרתו לנאצים, אבל לא יודעת פרטים. גם אם יש את מי לשאול, לא שואלים שאלות כאלה. במאגר של יד ושם מתגלה אדם בעל אותו שם שנולד באותה עיר לאותם הורים בתאריכים הנכונים - האם זה האח? ואם כן: לא סתם הגיע לבגרות, אלא היה נשוי. ואף היו לו שני ילדים. איך הגיעו ילדיו מברלין להולנד דווקא? איך לא שמעתי עד עכשיו, לא עליו ולא על משפחתו? רק דבר ידוע לי: ארבעתם ניספו באושוויץ. את דפי העד מילא איש אחד, אולי (לפי שמו) אח של האשה, תושב טירת צבי, בשנת 1950. האם הוא עוד חי? קיבוץ טירת צבי לא השיב לפנייה שלי באימייל. האם הכיר את סבא שלי ואת משפחתו? הקלקה על המקלדת, ואני שוקעת בעבר, שוכחת שיש עבודה ויש ילדים, טובעת בתעלומות.

אני נוסעת לפולין. אני נוסעת לקרקוב של סבתא. איש לא זוכר אותה שם. אני לא יודעת באיזה רחוב היתה גרה, באיזה בית-ספר למדה. הכל השערות. מן הסתם אחפש את המשמעות בכרוב החמוץ, בעגבנייה. מי יודע איך זה יהיה. תודה לאל, יש קבוצה ותכנית מאורגנת, לא צריך לחשוב. יקחו אותנו, יראו לנו את קרקוב, שהיא, כאמור, אמורה להיות יפה כמו פריז, או לפחות כמו פראג.

אבל ביומנו האחרון בפולין, יש יום חופשי. בחירה. אפשר לנסוע לסיור של יום מחוץ לקרקוב, באחד האתרים הסמוכים. האופציות שהוצעו לנו הן זקופנה, אותו מחנה נופש בו פגשה סבתא את סבא; או אושוויץ. זקופנה או אושוויץ. זקופנה או אושוויץ?

מחרתיים אסע לפולין, מעין ביקור שורשים. מתוכנן ביקור קצר בעיר קרקוב, עם קבוצה של יוצאי קרקוב מישראל, המשתתפים במצעד זיכרון שנערך שם מדי שנה, לציון חיסול הגטו בפודגוזיה.

סבתא שלי גדלה בקרקוב, ובילדותי לפעמים היתה מספרת לי סיפורים משם: איך בכל יום שישי היו מתפקדים כל הנכדים לביקור אצל הסבא המפורסם, הרב הגדול צבי אשכנזי, ומסתדרים בשורה ארוכה לנשק את כף ידו, והוא היה מברך אותם ונותן להם סוכריות. איך היא, בת הזקונים במשפחתה, היתה תמיד רזה וחיוורת אך סמוקת לחיים, ולכן חששו כולם שתחלה בשחפת (מחלה שקטפה אחד מאחיה לפני שהגיע לגיל מצוות) והיו דוחקים בה לאכול, ופעם הביא לה אחד מאחיה מהעיר הגדולה עגבנייה עטופה בטפח, במטפחת, פרי נדיר שלא הכירה, מלא ויטמינים, וכולם ציפו שהיא תאכל אותו, והיא סירבה, והיתה אכזבה גדולה ובכי רב. ואיך בחורף, כשלא היו ירקות טריים, התוספות היחידות לארוחות היו ירקות בתחמיץ, שנשמרו בחבית גדולה במרתף: הרבה מאוד כרוב, מעט גזר, והנדירים מכל, תפוחי עץ לתוספת טעם. תפוחי העץ נחשבו מעד, וילדי המשפחה היו רבים עליהם; סבתא מעולם לא הצליחה להבין מדוע אני זלתי את הכרוב החמוץ שהיתה מגישה לי, ואילו לנוכח התפוח הייתי מעקמת את האף. לא יודעת מה טוב.

היא סיפרה לי על אביה, איש קדוש וגאה, ואיך כבש את גאוותו ודפק על דלת השכנים לבקש מהם הלואה פעם, כשהיתה זקוקה לכסף לטיול עם תנועת הנוער. היא סיפרה לי על אחיה, רומק, הקרוב אליה בגיל מכל אחיה, שפעם בילדותו נתקע משום מה רחוק מהבית בלי די כסף לחזור הביתה, אבל היה לו די כסף לקנות עיתון, ועל כן החליט לקנות עיתון ולמכור אותו כדי להרוויח כסף לרכבת - אבל אביו, את מושג ה"רווח" הוא עוד לא הבין, ולאחר שהצליח סוף סוף למכור את העיתון, גילה שנותר בידיו אותו סכום כסף שאיתו התחיל. וגם סיפרה לי על בחינות הבגרות בתיכון בקרקוב, שאותם עברו בהצלחה בעיקר יהודים, ועשירים. עשירים, כי ההעתקה היתה ממוסדת: המורים היו מחכים לתלמידים בשירותים, כדי למסור להם את התשובות. ויהודים, כי היהודים היו חכמים. סבתא שלי היתה תלמידה מצטיינת, אבל בבית הספר לא התרשמו מזה - ידעו שהיא יהודייה. היא התקבלה ללימודים באוניברסיטה בקרקוב. החוג שאליו התקבלה: ספרות פולנית.

מתי נעשתה סבתי ציונית ומדוע החליטה לעלות ארצה, אני לא בדיוק יודעת. אני יודעת שזה היה גיוק שנכנס לה לראש, ומשפחתה לא בדיוק קיבלה זאת בשמחה. אני יודעת שזה היה קשור להתאהבותה בבחור צעיר שפגשה בנופש בזקופנה, קרוב רחוק, ושמו אוסקר וסטרייך. לסבתא קראו אז פרדריקה - פרדזיקה. שם בכפר הנופש, קטף אוסקר כמה עלי דשא, וקלע אותם לצמה, ובצמה קשר לולאה ועשה ממנה טבעת. בטבעת זו הציע לה נישואין, וסיפר לה שבכוונתו לעלות ארצה. הם נדרו להיפגש שוב בארץ הקודש.

את הסיפור הזה סיפרה לי סבתא לראשונה כשהייתי בת 16. היא סיפרה לי אותו במטבח דירתה ברחוב אברבנאל 30 בירושלים, שם נהגנו לאכול ביחד ארוחת צהריים, מדי יום ביומו, מיום שהתחלתי ללמוד בכיתה א', ועד שפיתחתי עיסוקים עצמאיים בשעות אחר-הצהריים. סיפרה את הסיפור, ואז אמרה, חפץ רגע, כמה מהשולחן, וניגשה לחדרה. כשחזרה היתה בידה קופסת התכשיטים שלה. היא פתחה את הקופסה וחייטה בה, ושלפה פחית זעירה, בקוטר שני סנטימטר בערך, של קרם לחות מתוצרת "ניבאה". סבתא הסירה את מכסה הפחית, והוציאה משבצת קטנה של נייר שעווה מקופל. היא פרסה את נייר השעווה, ובפנים היתה מונחת טבעת העשב שקלע לה סבא, שישים שנה קודם. פרדזיקה נהיתה לשולמית, אוסקר נהיה ליהושע, הרבה מים עברו מתחת לגשר (בזקופנה), אבל הטבעת נשמרה כשהיתה, עם היהלומים בקופסת התכשיטים.

עכשיו אני נוסעת לפולין. בפעם הראשונה אראה במו עיני את העיר קרקוב, שסבתא אהבה כל כך, והיתה מספרת עליה בגאווה שהיא יפה כמו פריז, או לפחות כמו פראג. כשהצטרפתי לטיול, לא ידעתי שמטרתו העיקרית היא להביא ישראלים לצעדת הזיכרון לגטו. סבתא שלי לא היתה בגטו. היא עזבה את פולין לפני שהיה גטו, עלתה ארצה כסטודנטית ציונית, עם דרכון וסרטיפיקט, באופן גלוי ומתוכנן וחוקי לגמרי, לא כפליטה. שנים אחדות עוד התכתבה עם הוריה בקרקוב. ומה קרה למכתבים? "יום אחד שרפתי אותם", היא סיפרה לי. "למה?" שאלתי. "אני לא יודעת", היא אמרה. ויותר מזה לא הצלחתי להוציא ממנה.